

témák vizsgálatánál csakis ez vezethet eredményre. Fodor Ilona könyvének — a témaválasztáson és számos becsülendő részértéken túl — az a legnagyobb érdeme, hogy ennek a módszernek gyakorlati alkalmazásában úttörő szerepet vállalt. (*Magvető*, 1975.)

VÖRÖS LÁSZLÓ

Fülöp László: Élő költészet

PÁLYAKÉPEK ÉS VÁZLATOK MAI MAGYAR KÖLTŐKRŐL

A recenszens megszokott mozdulata, mellyel mondandójához kulcsot, fogódzót: verseskönyvben ars poeticát, tanulmánykötetben műhelyvallomást keres, hogy aztán a valódi teljesítménnyel szembesíthesse, Fülöp László műve esetében hiábavaló fáradságnak bizonyul. Módszeréről nyíltan sehol se vall: mintha sajnálná a teret és az időt, melyet a szubjektív gesztus a nagyobb feladat helyett magára fecsérelné. E rokonszenves szerénység mögött azonban több is van, mint ökonomikus meggondolás. A hiány itt jellemez, s egy vonzó kritikusi magatartás körvonalait rajzolja ki. Fülöp tudósi alkatától idegen a manapság gyakorta tapasztalható „módszer-furor”: hogy a téma csak ürügy, mely által a metodika kibeszélheti magát. Föl-fogása szerint a módszer önálló léte tarthatatlan álláspont. Maga a mű keresse meg önnön értelmezése szempontjait, s ne megfordítva; a módszer tárgya révén alakuljon és gazdagodjék.

A határok tiszteltetben tartása még nem gondolkodói spontaneitás. Inkább egy realisabb, bonyolultabb, igényesebb módszertan megalkotásának lehetősége. Fülöp tudatosan törekszik arra, hogy módszerét az írói műalkotás testére szabja. Vizsgálódásai mögött ott bujkál az olvasói élmény forrósága. A kritika az ő számára meg-elevenítő elemzés: absztrakció és metaforikus láttatás kölcsönhatása. Kikerüli a végleteket: az érzelmi behódolás és a pökhendi ész — gépies pátoszba vagy üres elvontságokba veszejtő — buktatóit. Néha az intuíció és a meggondolás felesel egymással: például az Erdélyi-tanulmányban; legtöbbször azonban termékeny egybe-forrás. Mint műelemző, nem téved el a sémák általánosságában, de az egyes versek epizódjaiban sem: a líra nagyobb egységeiben — kötetben, korszakokban — úgy gondolkodik, hogy közben a részletek érdekességétől se szakad el. Típust és jelet finom érzéssel különböztet meg. Élet és költészet dialektikáját, szemlélet- és gondolkodásmód, kedélyállapot és formavilág törvényeit nyomozza. A lényeg meghallása mellett azonban a változatra is van füle: például Juhász rokon építkezésű versesköteteinek egyedi sajátosságaira. Nem idézetekkel, hanem fogalmi képpel egyénít. Egyaránt jellemzi a gondolkodás strukturális fegyelme és történeti érzékenysége. A biográfia külsődleges eseményessége helyett a hatására: alkotás-lélektani, tudati és formai vetületeire figyel. A líra regényét modern — a belső monológgal egyenértékű — módszerrel írja: krónika helyett életérzés, gondolkodás és esztétikum szövődéseként. Van benne, ami vitatható; valami „belterjesség”, amely a költői természet alakulásának motívumai közül az alkotói pálya más szféráit mellőzi: pedig a műfordítói élmények bekalkulálása nélkül például Rákos, vagy a széppróza tanulságainak kiiktatásával Csoóri lírikusi fejlődését nehéz megérteni; aztán kép és ritmus közt is aránytalan az esztétikai szereposztás: a ritmus gyakorta szorul le az elemzés színpadáról, miközben a kép főhöst alakít. Ám ennél fontosabb: Fülöp könyve nem ízlés és alkalom szülte írások rendezetlen halmaza,

hanem korszerű líraelmélet, biztos értéktudat és alapos irodalomtörténeti tájékozottság összefogása és sikere.

A tanulmánykötetek mai dömpingjében a minőség nélkülözhetetlen mércéi közé tartozik a kompozíció. A véletlen-e a mű törvényhozója vagy a rendszer? A szerző a mai irodalom átfogó terv és távolabbi cél nélkül az irodalomtörténet hűvösebb tájairól idekalandozó partizánja-e, vagy — mint a korszak módszeres és folkészült kutatójának — az egész szerkezetére is van rálátása? Fülöp könyve e tekintetben kitűnően vizsgálzik: munkájából akár egy alapos lírai korszakmonográfia vázlata is előhúzható. A bevezető tanulmány harminc esztendő lírájának összefoglaló képe: a tizenegy — idő- és nemzedékrendben sorjázó — portré (egy sincs köztük perifériális jelentőségű!) a tabló kinagyítása. Ami hiányzik az arcképek közül — Weöresé, Benjáminé, Vas Istváné —, az se az intellektus szűkösségéből származó veszteség; pótolja hiányát a kötetnyitó áttekintés. A színvonal mindvégig egyenletes. Annál változatosabb a műfaj: tanulmány (így Kassákról, Szabó Lőrincről), kritikai ciklus (például Ilyésről, Pilinszkyről) és pályaképvázlat (Kálnokyról, Nagy Lászlóról) mozgalmasan váltja egymást. Kitűnik, hogy a szerző nemcsak a válogatás dolgát tekintette szívügyének, hanem az összeállításét is: itt-ott még az újrírás, össze-olvasztás aprómunkája se riasztotta. Tán csak a kötet lezárása lehetett volna megszerkesztettebb. Fülöp könyvét az intenzív teljesség igénye emeli a mai magyar tanulmánykötetek átlaga fölé.

Költészeteszménye az „életigenlő — a közösségi eszmények, az értelmes élet hitvallására épülő — létszemlélet magasrendű lírai kifejezése”, a humánus, több-rétegű versmodell, melyben az esztétikum emberi — érzelmi és gondolati — relációkba ágyazódik. Jellemtanába előbb az alakulás törvényének kiderítésével, aztán az elemek összefüggéseinek föltárásával fog bele. A költői fejlődés természete alkotónként jellemzően változó: Ilyésé: gyarapodás és megújulás, változás és kiteljesedés; Erdélyié: önismétlő variálás; Zelké: törésekben, kitérőkben, fordulatokban megvédett egység; Kálnokyé: „a főntebb körözés és a meddő küzdelem, a hallgatás, a vesztéglés és az önmegújító kísérlet egymást váltó fázisai”; Csoórié: „állandósult költői metamorfózisok sorozata”. Szabó Lőrinc Tücsökzenéjét a múlthoz való változó viszony, vallomás és epikum tematikus aránytolódása színezi. Ilyés intellektusa: az irányított ihlet paradoxont old föl — a józanság és tudás hagyományosan líraellenes anyagaiból fejleszt költői energiát. Pilinszky statikus — érzelmvilágából a drámát kioldó — világképe a tartalom homályának és a stílus egyszerűségének ellentmondását hordozza: benne még a személyes vallomás is „dekonkretizáló elvontságba” hajlik. Juhász Ferenc alkotásmódja az áttételes közvetettség: a tárgyat a valószerűen egyedi és a mitikusan általános, az egyszeri és az egyetemes, az időszzerű és az időtlen határhelyzetében lebegteti, az allegóriává válás feleútján. Nagy László képi világában „sajátosan keverednek a naiv tudat, a mágikus valóságérzékelés működésére jellemző archaikus motívumok és képzetkörök a modern valóság-tudat szemléleti formáival.” Csoóri lírája érdekes kettősséget tartalmaz: az esztétikai értékek teljesebben érvényesülnek egy-egy kötete teljességében, mint egyes darabjaiban. A példák inkább csak a gazdag anyagba világító jelzések.

Nemcsak premier plan — totál képei is hitelesek. Korszakolása, a magas- és mélypontok kijelölése reális. Okkal rehabilitálja a koalíciós évek líráját, s méltán ítélkezik — vitatható, hogy csak a második vonalra, vagy a klasszikusokra is érvényesen — a sematizmus ízlésbicsaklásain. A könyv írói szempontból is jó: stílusa tömör, de nem szűkszavú; szinonimákban bővelkedő, mégsem bőbeszédű. A metaforás nyelv a definitív erejű pontosság igényével párosul. A gondolat variálása előrehaladó: a jelentés új és új többletével gazdagító. Fülöp László tanulmánykötete a felszabadulás utáni magyar irodalom kutatásának igen értékes dokumentuma. Reméljük, hogy mielőbb monográfiává érik. (Magvető, 1976.)

GREZSA FERENC